

НЕВІДОМА СПАДЩИНА РЕПРЕСОВАНОГО ДОСЛІДНИКА: СТАТТЯ ЯКОВА РИЖЕНКА «УКРАЇНСЬКІ СКРИНІ»

Богдан Сауляк

УДК 930.25:39(477)(092)Я.Риженко

Період кінця 1920-х — початку 1930-х років відомий в історії України як час масових сталінських репресій проти інтелігенції. У цей проміжок політичних переслідувань зазнало багато визначних діячів української науки, освіти та культури, у тому числі й когорта талановитих етнологів. Вони залишили по собі значний науковий доробок, частина якого, зберігаючись у вигляді чернеток, навіть сьогодні невідома для дослідників і широкого загалу. Зокрема, для вітчизняних народознавців досі мало знаною є спадщина репресованого українського вченого Якова Омеляновича Риженка.

Серед біографічних даних етнографа виокремимо лише найвизначніші етапи. Відомо, що Яків Омелянович народився 13 листопада 1892 року на хуторі біля с. Пустовійтове (нині Глобинського р-ну Полтавської обл.) [2]. Навчався в початковій школі та педагогічному училищі, потім — у вечірньому університеті імені Шанявського в Москві. У 1926 році він вступив до аспірантури при кафедрі історії української культури академіка Д. Багалія, яку успішно закінчив, захистивши 1929 року дисертацію [4, с. 490].

Найбільш плідний період діяльності Якова Омеляновича був пов'язаний з роботою в Полтавському краєзнавчому музеї. Починаючи з 1923 року і аж до 1931 року Я. Риженко працював над наповненням, популяризацією і реорганізацією експозиції та фондів музею. У 1926—1927 роках під його керівництвом було здійснено комплексне етнографічне дослідження Опішнянського району. У 1927—1930 роках ним було опубліковано низку праць, що торкалися різних аспектів кустарно-ремісної промисловості та побутово-етнографічної специфіки Полтавщини.

На особливу увагу заслуговують його нарис з історії Полтавського краєзнавчого музею та путівники по виставках, що проходили на базі установи наприкінці 1920-х років, з історії гончарства, килимарства та шиття на Полтавщині [3, с. 246].

Вирізняючись активною громадянською позицією, учений потрапив до «поля зору» спецслужб, і 6 березня 1931 року його було заарештовано за звинуваченням у антирадянській діяльності. Йому було приписано участь у місцевій філії контрреволюційної організації «Український національний центр», а 21 лютого 1932 року винесено вирок про виселення з України та заборону проживати на її території протягом трьох років. Неодноразові спроби вченого зняти судимість і повернутися з м. Астрахані до України не мали успіху, і 29 травня 1974 року він помер у засланні [4, с. 492—493].

На жаль, праця дослідника на ниві етнографії була досить короткою. Попри це, Яків Омелянович Риженко зумів залишити після себе значний науковий доробок, частина якого досі чекає на видавця. Зокрема, ґрунтовною неопублікованою розвідкою вченого є стаття «Українські скрині», що зберігається в Архівних наукових фондах рукописів і фонозаписів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України [1]. Зусиллями співробітників цього підрозділу праця Я. Риженка друкується вперше на сторінках фахового видання.

Стаття «Українські скрині», що зберігається в архівному фонді, — це машинопис з рукописними правками олівцем. Точна дата її написання невідома, проте, ґрунтуючись на біографічних відомостях про дослідника та інформації, уміщеній у тексті, припускаємо, що матеріал було підготовлено 1930 року, імовірно.

но, для публікації у виданні «Етнографічний вісник», з редакцією якого Яків Омелянович почав співпрацювати 1929 року. На жаль, текст статті є неповним, оскільки відсутні список використаної літератури та значна частина покликань, які дослідник, вочевидь, не встиг доопрацювати. В оригінальному варіанті праці, про що свідчать деякі позатекстові коментарі, передбачалася наявність ілюстрацій із зафіксованими унікальними зразками скринь

та інструментами маляра. Однак такі додатки були втрачені. Проте відсутність деяких елементів наукового апарату не применшує цінність статті Я. Риженка, що є оригінальним етнографічним дослідженням, де розглянуто історію, технологію виготовлення скринь, приділено увагу їхньому місцю в житті українського селянства. Далі публікуємо текст машинопису зі збереженням авторської структури, орфографії та оформлення.

1. Архівні наукові фонди рукописів і фонозаписів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України, ф. 1–4, од. зб. 319, 34 арк.

2. Білокін С. І. Риженко Яків Омелянович // Українська радянська енциклопедія. – Київ, 1983. – Т. 9. – С. 367.

3. Нестуля О. О. Життєвими шляхами вченого (Я. О. Риженко) // Репресоване краєзнавство (20–30 роки). – Київ, 1991. – С. 244–249.

4. Нестуля О. О. Риженко Яків Омелянович // Реабілітовані історією. Полтавська область. – Київ ; Полтава, 2007. – Кн. 5. – С. 489–493.